

Vrijheidsverhalen

4 en 5 mei | 2018

Vrijheidsverhalen

2 | *Buurtproject Herdenken en Herinneren*

Stadsdorp
Olympia

- ✘ Gemeente
- ✘ Amsterdam
- ✘ Zuid

Verzet

“Verzet begint niet met grote woorden maar met kleine daden”, schrijft Remco Campert in een gedicht. “Zoals liefde met een blik [...] jezelf een vraag stellen, daarmee begint verzet en dan die vraag aan een ander stellen.”

Dit is een verhalenboekje over de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog in de Stadionbuurt: buurtproject “Herdenken en Herinneren”. Vragen stellen, wat Remco Campert schreef, dat hebben de leerlingen van de Eloutschool uit groep 8 en groep 7/8 van meester Niek Peereboom en meester Thomas Schuurman gedaan. Ook het jongerenwerk van Combiwel en de meiden van “Meiden maken

mode” hebben deelgenomen. De kinderen en jongeren hebben buurtwandelingen gemaakt, samen met buurtbewoners. Ze hebben buurtbewoners geïnterviewd. We zijn op zoek gegaan naar de geschiedenis en we hebben sporen gevonden. Vrijwilligers hebben van de buurtwandelingen verslagen geschreven. Tijdens de wandelingen viel het

4 | ons als begeleiders en vertellers op hoeveel de kinderen weten over de Tweede Wereldoorlog en wat er allemaal in de buurt is gebeurd. Er zijn veel vragen gesteld, tijdens de wandelingen en tijdens de gesprekken: Hoe zou het zijn, als ik niet naar school kon gaan en mijn klasgenoten niet meer kon zien? Hoe zou het zijn als ik mij zou moeten melden op het Olympiaplein of op het Stadionplein om op transport te gaan? Hoe is het als iemand uit je familie het niet overleeft? Als jij blijft leven? Kan dat en hoe leef je dan verder? Als de vader van je vriendin bij de NSB is, kan je dan nog wel vriendinnen zijn? Wanneer kom ik in verzet? Wat doe ik dan? Zou ik dat durven? De gesprekken leidden tot contacten, die vooral de kinderen raakten. Maar ook de mensen die meewerkten aan een interview, liet het niet koud. We hoorden kinderen vertellen over wat zij al weten. Het waren levendige gesprekken met veel respect en interesse. Het zijn in veel opzichten ontroerende gesprekken geweest. Want, wat

te denken van het praten over de pijn van lang geleden? Pijn, die is weggestopt. Pijn waar geen woorden voor zijn.

Maakte het dat kinderen zich angstig of onveilig voelden? Over deze en andere vragen zullen we verder praten. Want nu het boekje met de verhalen af is, gaan de gesprekken verder. Op 26 april 2018 is tijdens een Vrijheidsmaaltijd dit boekje met verhalen gepresenteerd in de Willem de Zwijgerkerk.

Spoorzoeken in de buurt

Wandeling met de groepen 8 en 7/8 van de Eloutschool.

“Wat is dat voor gebouw?” vraagt juf Riet. We staan op de hoek van de Amstelveenseweg. Het is maandagmorgen. We wandelen door de buurt. Niet zomaar een wandeling. We lopen langs plekken waar we anders altijd gewoon langslopen of fietsen. Nu staan we erbij stil. Want hier in de buurt is veel gebeurd tijdens de oorlog.

We staan voor wat eens de gevangenis was. Aan de Havenstraat. Daar

werden de mensen opgesloten die zich verzetten tegen de Duitsers en hun regels. Meestal werden ze veroordeeld en daarna weggebracht, of vermoord, doodgeschoten in de duinen. Ook Hannie Schaft zat hier gevangen, het meisje met het rode haar. Zij durfde heel veel, ze verzette zich heftig tegen

wat de Duitsers deden. Daar is ze voor gestraft. Ook zij werd doodgeschoten in de duinen. Ze was een heel moedig meisje. Over haar leven is een film gemaakt. De gevangenis werd later gebruikt voor de opvang van asielzoekers; nu is het een opvang voor daklozen.

We lopen de Lomanstraat in. “Goh, dat is gek, ik loop hier elke dag langs, en dit heb ik nog nooit gezien!” We staan voor nummer 51/53 en kijken allemaal naar de grond: daar ligt een struikelsteen. Een koperen plaatje midden op de stoep. Met daarop de naam van iemand die is weggevoerd in de oorlog. Ter herinnering. Hoe komt zo’n steentje daar nou zomaar? Een Duitse kunstenaar, Gunter Demnig, heeft dit bedacht. Hij legt de herinneringsplaatjes in heel Europa voor de huizen waren Joden woonden.

De kinderen praten druk met elkaar. Iemand vertelt over zijn oma; die waarschuwde als er Duitsers aankwamen om mannen op te pakken en naar Duitsland te

sturen. Zo konden velen nog net op tijd vluchten en onderduiken. Maar het lukte niet altijd. Dan moesten ze naar Duitsland om te werken in wapenfabrieken. Best een rot idee, dat ze daar wapens moesten maken, waarmee de Duitsers dan weer mensen konden doodschieten. Op het Valeriusplein horen we over de soldaten die stoer marcheerden. En er was een bunker om je te verschuilen. Later waren er gaarkeukens, omdat er geen eten meer was. Je moest maar afwachten of er nog iets voor jou over was!

En Riet vertelt over de rector van het Amsterdams Lyceum, die veel voor de Joodse kinderen van zijn school heeft gedaan. En over de schrijver Heere Heeresma, die een joods meisje uit zijn klas ging helpen: hij verstopte boeken onder een steen; zij kon ze ophalen en dan toch lezen. We lopen naar de Willem de Zwijgerkerk. Die kennen we allang. Daar vieren we kerst. Nu wordt er verteld over hoe vol de kerken zaten in de oorlog, elke zondag. Mensen zochten er steun bij elkaar.

En over de kleine klokken uit de toren die gestolen zijn en in Duitsland zijn omgesmolten tot wapens. De kinderen vragen Frans en Dorien de oren van het hoofd. Ze willen alles weten! De smartphones worden gebruikt voor informatie, foto's en opnames. Na de kerk het Olympiaplein. Hier werden de opgeroepen joodse mensen verzameld; met hun koffertje in de hand stapten ze op de tram via de Hollandse Schouwburg naar het Centraal Station. Met de trein gingen ze naar kampen, ver weg, om nooit meer terug te komen. Ook het boekenvriendinnetje van Heere Heeresma is nooit meer teruggekomen. Op de hoek van de Gerrit van der Veenstraat staan we voor het laatst stil. Vroeger heette dit de Euterpestraat. Nu genoemd naar een verzetsstrijder. Gerrit van der Veen was een kunstenaar, die meedeed aan de overval op het bevolkingsregister. Dat was vroeger een kaartenbak. Iedereen die in de stad woonde had zijn eigen kaart. Daarop stond je naam, je adres, maar ook je

geloof. Zo konden de Duitsers heel makkelijk opzoeken waar joodse mensen woonden. En ze dan oppakken en wegsturen. Die kaartenbak moest dus verwoest worden. Daar heeft Gerrit aan meegedaan. Hij raakte erg gewond. En is door de Duitsers opgepakt. Ze hebben Gerrit ook doodgeschoten in de duinen. Tegenover ons staat de Gerrit van der Veenschool. In de oorlog was hier géén les. Nee, daar zat het hoofdkantoor van de Duitse Sicherheitsdienst, de SD in. Zeg maar de Duitse baas. Door de geallieerden is geprobeerd om de school kapot te bombarderen. Dat is niet gelukt. Veel huizen vlakbij de school werden wél geraakt, echt heel jammer! Aan het slot van onze speurtocht vinden we nog twee struikelstenen: een vader en zijn zoon; allebei zijn ze naar een kamp in Duitsland gestuurd. Om nooit meer terug te komen. En wij? Wij lopen in het zonnetje terug naar school. Vol van alles wat we hebben gezien en gehoord. Aly Vertellers onderweg: Riet, Ar, Tineke, Frans, Dorien, Marianne

‘Foto’s betekenen oneindig veel voor mensen’.

An Huitzing in gesprek met Sarah, Koos, Ömer, Cecilia en Manaar (groep 8) Samen met

erachter een nummer van het filmrolletje waarop de portretten stonden. Zes jaar zijn An en haar dochter aan het speuren geweest naar de geschiedenis van mensen op de foto’s. Veel van de geportretteerde mensen zijn joods. Eén verhaal heeft ze vooraf naar de Eloutschool

haar dochter zocht An Huitzing uit wie de mensen zijn die in 1943 door de fotografe Annemie Wolff op de foto zijn gezet. In een kasboekje stonden de namen van mensen genoteerd met

gestuurd: het verhaal van Mirjam Kauffmann, een meisje uit deze buurt. Mirjams ouders waren Duitsers en joods. Ze zijn voor de oorlog naar Nederland gevlucht. Ze woonden in de

Herculesstraat waar Mirjam in 1938 geboren werd. Samen met een vriendinnetje is ze in 1943 gefotografeerd. Als tijdens de Duitse bezetting in de loop van 1943 steeds meer joden worden opgepakt en weggevoerd, worden de ouders van Mirjam door een bevriend echtpaar, Pim en Tineke van der Feltz-Lotsy, overgehaald om Mirjam bij hen te laten onderduiken. Mirjams ouders worden in september 1943 opgepakt, naar kamp Westerbork gestuurd en een jaar later naar het kamp Theresienstadt. Ze hebben de oorlog niet overleefd. Omdat Pim en Tineke in het verzet zaten was het te gevaarlijk voor Mirjam om bij hen te blijven. Ze wordt naar een volgend adres gestuurd en zal uiteindelijk op zeven onderduikadressen wonen. Na de bevrijding gaat Tineke op zoek naar Mirjam en vindt haar op haar laatste onderduikadres terug. Mirjam wordt als dochter bij de familie Van der Feltz in huis genomen. Ze was erg in de war en heeft de eerste jaren na de oorlog alleen tegen haar 'zusje' Frederiek van der Feltz gepraat.

Mirjam is 27 jaar als ze in 1965 overlijdt aan huidkanker. De kinderen van groep 8 van de Eloutschool kijken geïnteresseerd naar de foto's die An heeft mee genomen: Mirjam blij lachend met haar pop op de foto. Mirjam met haar vriendinnetje Barbara Aal in 1943 op een bankje aan de Churchill-laan. Twee mooie levenslustige meisjes, allebei vijf jaar oud. Barbara is samen met haar ouders en grootouders opgepakt. Ze zijn allemaal vermoord in een concentratiekamp in Oost Europa. De kinderen van groep 8 willen weten hoe An nu denkt over de Tweede Wereldoorlog. An vertelt dat veel mensen hoopten dat Nederland buiten de oorlog zou blijven. Daarom kwamen hier veel joodse vluchtelingen uit Duitsland. Maar na de bezetting door de Duitsers zaten die vluchtelingen in de val. Veel mensen dachten dat de bezetting weer snel voorbij zou zijn en dat hen misschien niets zou overkomen. Vanaf 1942 werden er heel veel joodse mensen opgepakt en weggevoerd in onze buurt. Dit is een van de

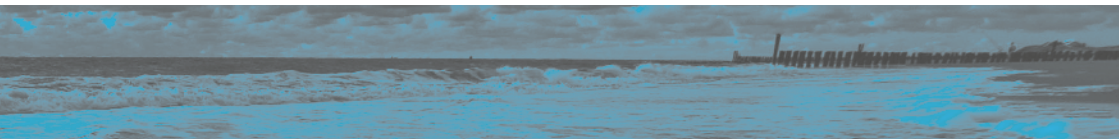
redenen dat mensen foto's lieten maken: Als ze elkaar kwijt zouden raken of als ze hun kind lieten onderduiken, dan had je een foto om naar te kijken. Een andere reden was dat er soms een foto nodig was voor een vervalst persoonsbewijs, die hadden mensen nodig om te kunnen reizen naar een onderduikplek buiten Amsterdam. Een andere vraag aan An: Hebt u iemand dood zien gaan in de oorlog? An legt uit dat zij pas na de oorlog is geboren. Er zijn in de oorlog meer dan 100.000 Nederlandse joden vermoord, maar dat gebeurde niet in Nederland. Er werd door de Duitsers gezegd dat de opgepakte joden naar werkkampen werden gebracht. Maar ook oude mensen en kleine baby's moesten mee. Dan wist je wel dat het niet deugde, maar hoe erg het was, wist toen niemand in Nederland. In die kampen gingen mensen dood door honger en ziektes of omdat ze echt vermoord werden. Pas na de bevrijding werd in

Nederland bekend dat al die opgepakte mensen nooit meer terugkwamen. An laat een andere foto uit 1943 zien van twee kinderen: een baby die Femke heet met haar zusje. Zij hebben de oorlog in een concentratiekamp overleefd en zijn na de oorlog in een weeshuis terechtgekomen. De baby op de foto is nu een oude dame die vlak bij het Vondelpark woont. Zij heeft kinderen en kleinkinderen, waar ze ontzettend trots op is. Het voelt voor veel joodse mensen als een overwinning op Hitler dat ze kinderen en kleinkinderen hebben. Welke mensen zou je willen terug halen, wordt aan An gevraagd. Dit is een hele moeilijke vraag, want zo zegt An: Je gunt ze allemaal zo graag het leven. Het leven is ze afgepakt. Tijdens het uitzoeken van de geschiedenis van de mensen op de foto had An vaak de tranen in de ogen staan. De verhalen zijn zo verdrietig. Het had nooit mogen gebeuren. Zou U nog iets willen vragen

aan Mirjam Kauffmann? An: ik zou zo graag iets willen vragen aan de ouders van Mirjam. Ik zou willen weten waarom die niet ondergedoken zijn. De ouders zijn wel uit Duitsland gevlucht. Maar waarom hier niet ondergedoken? Dan had Mirjam misschien na de oorlog weer bij haar eigen ouders kunnen wonen. Het antwoord zullen we nooit weten.

Ook had An graag vragen gesteld aan Annemie Wolff. Zoals de vraag waarom Annemie juist deze fotofilmpjes heeft bewaard. Ze heeft veel foto's en negatieven uit haar archief weggedaan, maar juist dit bewaard. We mogen er dankbaar voor zijn. Veel joodse mensen zijn tijdens de oorlog hun spullen en foto's kwijtgeraakt. En als er dan toch nog foto's blijken te zijn, krijg je als het ware een deel van je leven en van je familie terug. Alle foto's en verhalen staan in een dik boek dat An Huitzing samen met haar dochter Tamara Becker heeft gemaakt: Op de foto in oorlogstijd. Studio Wolff, 1943.

Annie Licht in gesprek met Sabine, Soulaiman, Safae

Vanessa en Mohammed begeleiden deze kinderen vanuit Combiwel. We vertellen Annie Licht dat we een buurtwandeling hebben gemaakt door de Stadionbuurt, langs plekken waar geschiedenisverhalen over de Tweede Wereldoorlog te vertellen zijn. Voor we beginnen wil Annie Licht weten met wie zij gaat praten. We vertellen haar over het buurtproject. Zij heeft ons eerder ontmoet tijdens de buurtwandeling in de Willem de Zwijgerkerk, toen was zij daar aan het bridgen.

- *Hoe oud bent u?*

Annie Licht is geboren in 1927. Zij is 90 jaar. We zijn bij haar thuis vlakbij het Valeriusplein.

- *Waar was u toen de oorlog begon?*

Ik werd wakker zo tussen 4 en 5 uur in de nacht. Er was veel kabaal. Het leek of er

planken naar beneden vielen. Er werd op straat geschoten. Er liepen mensen op straat. Er vielen bommen. Ik woonde in de Haarlemmermeerstraat. Dat was toen aan de rand van de stad. Waar nu het Slotervaartziekenhuis is; daar waren toen nog weilanden. We zagen daar de Duitse soldaten aan parachutes naar beneden komen.

- *Wanneer kwam u in contact met Duitsers?*

Helemaal niet, want Duitsers waren de vijand en daar praatte je niet mee.

- *Was er veel paniek op school over de oorlog?*

Ik was 12 jaar. Het was Pinkstervakantie. Mijn broertje was op straat gevallen. Zijn tong bloedde. We moesten naar het Wilhelminaziekenhuis, het WG.

- *Waren uw ouders in het verzet?*

Nee, want mijn vader was heel ziek in de oorlogstijd en mijn moeder moest voor alles zorgen en ik moest haar helpen.

- *Hoe was het om naar school te gaan tijdens de oorlog?*

De Duitsers hadden de schoolgebouwen gevorderd.

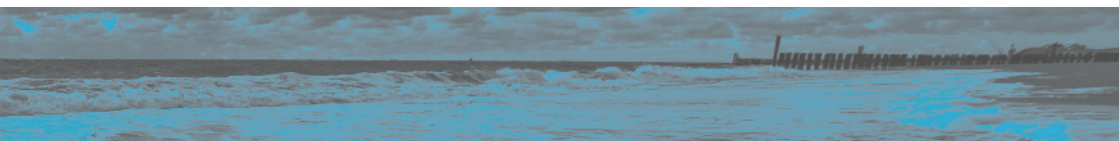
Heel veel kinderen gingen niet naar school. Eerst zat ik op de Mulo (nu Mavo), maar de directeur was een NSB-er. Mijn ouders vonden dat erg. Ik heb toelatingsexamen voor de HBS gedaan (Dat heet nu VWO).

niet af kunnen maken. In de hongerwinter kregen we een taak voor een week. We gingen niet naar school. En mijn vader was ziek. Hij had TBC. Ik moest thuis behulpzaam zijn. Na de oorlog werkte ik bij mijn vader op

Toen ik was toegelaten kreeg ik een fiets. Op die Christelijke HBS was de directeur niet bij de NSB. Toch heb ik mijn school

kantoor en later ben ik telefoniste geworden.
- Hoe was het in de hongerwinter?
Annie laat de kinderen

voedselbonnen zien. Er was weinig eten in Amsterdam. Met die voedselbonnen probeerden ze het eten wat eerlijker te verdelen. In de hongerwinter was het eten zo schaars dat er suikerbieten en tulpenbollen werden gegeten. Dat smaakte niet lekker. Je werd er misselijk van en je kreeg pijn in je maag als je dat at. Annie toont ons een klein kacheltje dat de mensen gebruikten om te koken in de oorlog. Het was ijskoud in de winter. Ze pikten zgn. tramblokjes als brandstof. Dat werd bij de tramrails weggepikt.

- Hoe kwamen jullie toch aan eten?

Ik ging met mijn fiets naar Vijfhuizen. Daar reden we langs boeren en kon je soms aardappels kopen. Dan moest je wel oppassen voor de wachten, die dat probeerden tegen te houden. Je moest slootje kunnen springen om aan die wachten te ontkomen. Als ze je te pakken kregen, was je de aardappels kwijt.

- Heeft u kinderen?

Ik heb twee dochters. Ze zijn 60 en 64. Ik heb kleinkinderen en achterkleinkinderen, die zo

oud zijn als jullie. Ze toont ons trots alle foto's, die aan de muur hangen.-

Heeft u ook nog vriendinnen vanuit de tijd dat u op school zat?

Ja ik heb toevallig vanmorgen nog met een schoolvriendin gesproken. Ze heet Miep.

- Hoe was het voor u om de bevrijding mee te maken?

Ik ging naar de Dam. Overal was feest in de stad. Toen we op de Dam kwamen, waren daar heel veel mensen. Op een gegeven moment werd er geschoten op de menigte. Er ontstond paniek. De mensen vielen over elkaar heen. Er zijn doden bij gevallen. Ik lag onderop. Ik ben niet geraakt, maar er is wel bloed van andere mensen over mij heen gekomen. Iedereen was in paniek. Ik ben mijn ene schoen kwijtgeraakt. Ik ben zo zonder die schoen naar huis gegaan. Het was een angstige wandeling naar huis. Er waren op verschillende plekken in de stad nog Duitse soldaten. Dat is ook gebeurd bij het monument op de Amstelveenseweg. Daar zijn nog buurtbewoners doodgeschoten, toen het al vrede was. Daarom is daar nu een monument.

De heer B. Zijp in gesprek met Xuxu, Noortje, Naoufal (Ryan was ziek)

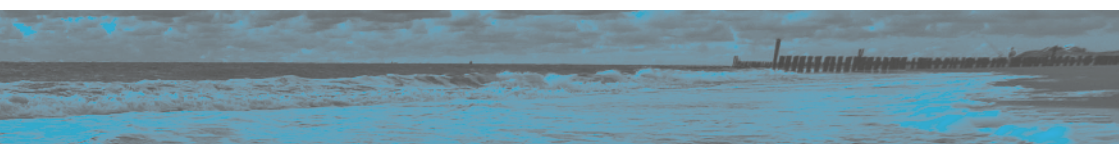
Hoe was het in de 2e wereldoorlog?

In juni 1939 had ik mijn diploma van het gymnasium gehaald. Ik probeerde een baan te krijgen, maar het was crisistijd. Ik solliciteerde zonder succes, want ik moest nog in militaire dienst. Ik ben vervroegd in militaire dienst getreden in oktober 1939. De Tweede Wereldoorlog dreigde uit te breken. Ik leerde hoe je met een stuk geschut op een pantservoertuig van de vijand kon schieten. Op 10 mei 1940 wachtten we in Limburg op het Duitse leger. We konden eigenlijk niks beginnen tegen de Duitse legers. Ze kwamen met zoveel soldaten de grens over. En ze marcheerden direct verder naar België en Frankrijk. Het legeronderdeel, waar ik bij hoorde, vergat ons mee te nemen op de terugtocht. Ik was achtergelaten samen

met een andere soldaat. We besloten terug te gaan naar Amsterdam, onze woonplaats. We liepen in legeruniformen. Daarom waren we bang dat Duitsers ons zouden oppakken als krijgsgevangenen. Bij een Limburgse mijnwerkersfamilie trokken we onze uniformen uit. We hebben kleding gekregen van mijnwerkers. We zijn de eerste dag naar Roermond gelopen, de tweede dag naar Tegelen. Dat was een heel lange wandeling. Een mevrouw met een dorpswinkel (kruidenier) heeft ons liefdevol opgevangen. Ze kookte eten voor ons. We sliepen in haar kelder. Na de capitulatie kregen we fietsen. Daarmee zijn naar Arnhem gegaan. Met de bus vanuit Arnhem kwamen we op 17 mei weer in Amsterdam terug.

Was het daar veilig?

Aan het begin van de oorlog kon ik naar de universiteit gaan. Ik ben rechten gaan studeren aan de VU. In 1943 moest ik onderduiken. Ik wou de loyaliteitsverklaring niet tekenen. Ik dook onder in Soestdijk. Daar woonden mijn oma met een paar tantes.

Wat deed u de hele dag?

Ik studeerde. Mijn vader bracht mij studieboeken. Als ik de stof voor een tentamen voldoende kende, kwam de professor van de Vrije Universiteit met de trein

Nee, niet met het actief verzet. ik moest mezelf schuilhouden. Het onderduiken was een vorm van passief verzet. Als de Duitsers mij vonden, zou ik naar Duitsland gestuurd worden om daar te werken.

Op een dag was ik houtjes aan het hakken in de schuur, toen twee Duitse soldaten de tuin inliepen. Ik probeerde mezelf te verstoppen. Ze hadden me gehoord. Ze zochten fietsen. Ze hebben er 2 meegenomen.

naar Baarn. Er stonden koetsjes met paarden bij het station. De koetsier bracht de professor bij mijn oma thuis. Ik deed steeds mondeling tentamen. Aan het einde van de oorlog was ik afgestudeerd. Mijn oma vond het wel prettig dat ik er was. Ze voelde zich veiliger.

Heeft u meegedaan met het verzet?

We waren bang dat ze terug zouden komen. Daarom ben ik even ergens anders gaan onderduiken. Tot het weer veilig voelde.

Zijn er familieleden van u doodgegaan?

Nee, gelukkig niet. Ik had twee heel jonge broertjes. Zij zijn bij mijn ouders in Amsterdam gebleven. In Amsterdam was

het wel gevaarlijk. Mijn broertjes waren bijna in een razzia terecht gekomen. De Duitsers gingen daarbij woningen binnen om naar joodse mensen te zoeken.

Heeft u iemand moeten neerschieten? Had u wapens?

Ik heb niemand gedood. Als militair leer je om met een revolver en een karabijn te schieten. Ik had mijn wapens weggegooid, zodra de wandeling vanuit Born naar Roermond begon. Als de Duitsers mij zouden oppakken, zou het niet goed met mij aflopen.

Heeft u de hongerwinter meegemaakt?

Ja, dat was aan het eind van de oorlog. We dachten dat de Duitsers in september 1944 gingen capituleren (zich overgeven). Ze bleven nog de baas. Bij Schiphol hebben Engelse vliegtuigen eten gedropt in mei 1945.

Hoe is het voor u om erover te praten?

Het is wel bijzonder dat jullie er vragen over stellen en meer over die tijd willen weten. Het was een moeilijke tijd. Nu kunnen jullie naar school gaan. Veel kinderen

kregen geen les. In de scholen zaten Duitse militairen.

Wat bent u na de oorlog gaan doen?

Ik heb een baan gevonden als jurist.

Naoufal vertelt dat hij later advocaat wil worden. De kinderen vertellen over bliksemstages bij Cordaan – de Buitenhof, waar zij ouderen hielpen, in de keuken werkten, bij de receptie de mensen begroetten en behulpzaam waren bij de bar. Ze zijn ook bij een recyclingbedrijf geweest.

Naoufal heeft van advocatenkantoor Loyens & Loeff een uitnodiging gekregen om een dagje mee te draaien. Hij is van school opgehaald met een dienstauto met chauffeur. De kinderen kregen echte toga's aan. Het was een heel bijzondere dag. Naoufal is vastbesloten advocaat te worden. Gelukkig hoeft hij niet op een klein kamertje te studeren om via zelfstudie meester in de rechten te worden. We hebben er respect voor dat mijnheer Zijp zo hard heeft gestudeerd in de oorlogstijd. Dat is nog eens een doorzetter.

Celine Hasselaar in gesprek met Daniel, Janelle, Nordin; Imane en Nuran begeleiden hen vanuit Combiwel.

18 | Zij stellen zich voor: Daniel wil later naar de Christelijke Scholengemeenschap Buitenveldert. Hij is 11 jaar. Hij wil later advocaat worden. Hij houdt net als Nordin van vechten en van gamen.

Janelle houdt van dansen Als je verdrietig bent of als je blij bent dan kan je daar veel in kwijt. Zij wil later ook advocaat worden. Zij heeft een Surinaamse achtergrond. Zij is met haar familie in Suriname geweest, toen ze klein was. Ze wil er nog een keer naartoe.

Nordin houdt vooral van voetballen/vechten/gamen. Hij wil later profvoetballer worden. Hij speelt bij VVA Spartaan.
- *Hoe oud bent u?*

Ik ben geboren in 1930. Ik was 10 jaar toen de oorlog uitbrak.

- *Hoe merkte u iets over de Tweede Wereldoorlog?*

We merkten het omdat er geen spullen meer uit Nederland kwamen. Er kwam geen kaas en ook geen goede stoffen om kleding van te maken. Ik ben in het oerwoud van Suriname geboren en woonde daar tot mijn 7^e jaar. Toen ben ik naar Paramaribo gegaan om naar school te gaan. Ik woonde in een pleeggezin. Bij ons op het erf woonden Surinaamse soldaten. Die moesten met vrachtwagens Duitsers gaan ophalen en die Duitsers mochten geen contact meer hebben met de Surinaamse bevolking. Zij brachten hen naar "Joden Savanne". Daar moesten ze blijven. De Nederlanders waren bang dat Suriname ook zou worden ingenomen door de Duitsers.

- *Woonden er veel Joden in de Caraïben?*

Er hebben altijd veel joden gewoond. Zij zaten allemaal in de handel. De joden werden niet opgepakt in Suriname. Op

een dag werd de Duitse bakker opgepakt bij ons uit de straat. Mijnheer Buhm werd uit zijn bed gehaald. Mijn pleegouders kochten daar altijd brood. We zagen hem in een gestreepte pyamajurk op straat lopen. Hij had een mutsje op met een kwastje eraan. Tegen mevrouw Buhm riepen ze: “Waar is je man?” Ik vroeg aan mijn pleegvader waarom ze meneer Buhm meenamen? Het waren aardige mensen. De soldaten hebben hem naar “Joden Savanne” gebracht. Dat was een soort verzorgingsmaatregel. Nu konden we geen brood meer bij hen kopen.

- *Stuurden jullie eten naar Nederland?*

Nee, dat deden we niet. Men was bang dat de boten gebombardeerd zouden worden.

- *Heeft u honger geleden tijdens de oorlog?*

Nee, want we verbouwden zelf groenten. Ik miste mijn ouders, maar ik ben blij dat ik heb leren lezen. Het was niet zo leuk in dat pleeggezin. Mijn pleegmoeder had 2 dochters.

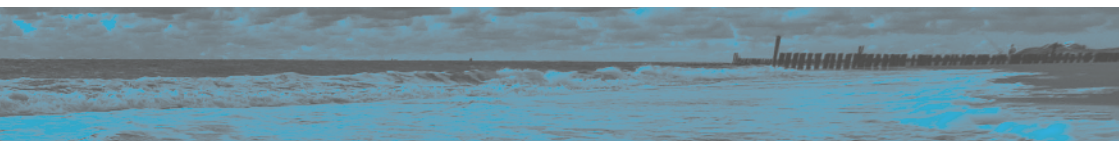
- *Wanneer bent u naar Nederland*

gekomen?

In 1960 – eerst woonde ik niet in deze buurt, maar ik heb vanaf 1970 in de Hectorstraat gewoond. Ik heb een zoon en een dochter en kleinkinderen. In 2014 ben ik met hen naar Suriname geweest. In dat jaar heb ik afscheid genomen van Suriname. We zijn langs alle bekende plekken gegaan.

Celine vertelt dat een Duits vrachtschip de Surinamerivier was opgestoomd. De boot is daar door de Duitse bemanning tot zinken gebracht. De boot ligt op z'n zijkant in de stroom van de rivier.

We praten nog over koloniën; veel Europese landen hadden stukken land ingepikt en speelden daar de baas. De Tweede Wereldoorlog zorgde voor een soort verandering. De landen, die ingepikt waren, begonnen zich sterker te voelen. In Indonesië barstte de strijd met Nederland over wie daar de baas was, direct los. Nederland was verzwakt door de oorlog. Sukarno werd daar de president. Ze maakten zich los van Nederland. In Suriname duurde dat nog tot

1975. Celine heeft dat allemaal niet meegemaakt in Suriname. Zij woonde toen al lang met haar gezin in de Stadionbuurt. Celine is een buurtbewoner, ze woont nu in de Eosstraat.

Celine bedankt de kinderen voor het gesprek. Zij wenst allen veel succes met hun toekomstplannen. Ze heeft het prettig gevonden om met hen te praten. Het is leuk als anderen belangstelling hebben voor wat ik heb meegemaakt in mijn leven.

De kinderen verdienen een compliment voor hun aandachtigheid en voor hun voorbereiding met goede vragen, vindt Celine.

Emy Roel in gesprek met Nizar- Shanna-Omar-J-len

- *Hoe oud bent u?*

Ik ben geboren in 1933. Ik ben bijna 85 jaar.

- *Hoe komt het dat de Duitsers uw vader gevangen namen?*

Mijn vader zat in het verzet. Hij is verraden. We weten niet door wie. Hij is verhoord door de Duitsers in de Euterpestraat. Na verhoor is hij naar concentratiekamp Dachau gestuurd. Hij heeft veel honger geleden. Hij woog 45 kilo toen hij dood ging. Hij miste ons.

- *Waarom kon u niet met uw zusje over uw vader praten?*

Dat kon niet, want mijn zusje heeft onze vader niet gekend. Mijn moeder was zwanger van haar, toen mijn vader naar Dachau ging. Ik was de oudste. We waren thuis met 5 meisjes en 2 jongens. Ik heb mijn moeder geholpen. De mensen van de Vredeskerk deden dat ook. Mijn familie was katholiek. In de Vredeskerk was een verzetsgroep. In een zijkapel van de kerk staat

een vitrine met herinneringen. Er liggen ook briefjes, die ik aan mijn vader schreef.

- *Heeft u honger gehad in de hongerwinter?*

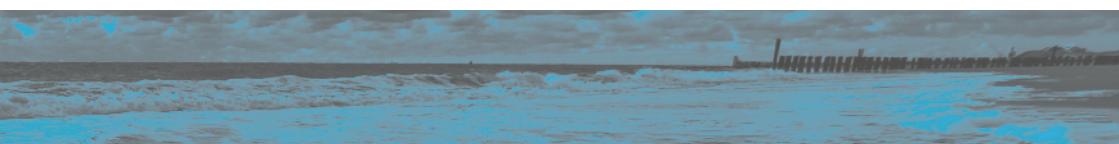
In Amsterdam was geen eten. We zijn allemaal naar families in Noord-Holland gebracht. Mijn kleine zusje is alleen bij mijn moeder gebleven. Mijn moeder heeft mij naar Scharwoude gebracht op een fiets met houten banden. Het voelde leeg zonder mijn familie.

- *Hoe is het voor u om over uw vader te praten?*

We hebben er thuis nooit over gepraat. Het deed te veel pijn. Nu ik zo oud ben en vaak alleen, vind ik het fijn om erover te praten. Het doet mij goed.

- *Bent u helemaal alleen, heeft u geen kinderen?*

Ik heb een zoon en een dochter. Mijn zoon woont in Hoorn; hij heeft 3 kinderen en mijn dochter woont in Waalwijk. Zij heeft ook 3 kinderen. Mijn man is 3 jaar geleden gestorven. We spraken niet over de oorlog, toen mijn kinderen jong waren. Ik ging altijd veel tennissen, maar dat doe ik nu niet meer. Het

wordt allemaal wat minder, maar ik wil niet zeuren. Ik kan nog best de trap oplopen naar jullie klas. Nu tennis ik niet meer. Mijn buurvrouw heeft gevraagd of ik mee wil doen aan een leesgroep. Daar lezen we elkaar voor. We praten over de verhalen. We doen het in de OBA.

- *Wat voor beroep heeft u gehad en wat was het beroep van uw vader?*

- *Was u bang in de oorlog?*

Ons huis is beschadigd tijdens een bombardement. Ze probeerden de SD in de Euterpestraat te bombarderen. Er zat een groot gat in de muur. We lieten dat gat zo zitten. Dan kon mijn vader dat zien als hij weer thuis kwam, maar hij is nooit meer thuis gekomen. We vragen de kinderen of zij

Ik was apothekersassistente en mijn vader werkte in een herenmodezaak in de Leidsestraat in Amsterdam.

verhalen hebben gehoord over de oorlog van hun ouders? Nizar weet wel verhalen over zijn opa als militair. Hij weet niet precies

hoe het is gegaan. Het is lang geleden.

Ook praten we over of het helpt om te praten over dingen, die pijn doen of die moeilijk zijn om te bespreken.

De kinderen roepen meteen DKJL (Discussiëren Kan je Leren).

Dan praat je met elkaar over een stelling. “We hebben gepraat over pesten.” “We hebben ook gepraat over pesten met je smartphone.”

Deze kinderen worden niet gepest, zeggen ze. J-len zegt dat hij weleens wordt gepest om zijn huidskleur. Hij doet alsof hij het niet hoort. Shanna wordt niet gepest. Nizar zegt dat Shanna andere kinderen helpt, als ze gepest worden.

Als illustratie:

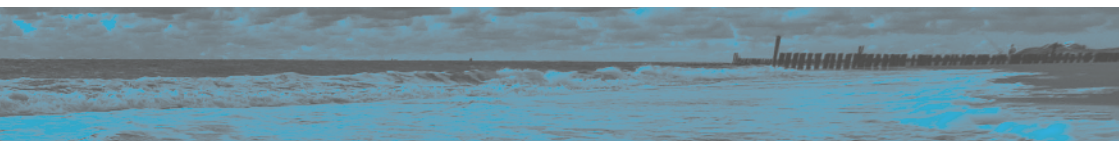
Want er zijn dingen die kun je niet zeggen

**soms wil ik huilen
dan lach ik maar
dan denken de anderen
wat doet die raar**

| 23

**ik kruip weleens weg
achter muren en heggen
want er zijn dingen
die kun je niet zeggen**

Els Pelgrom

Harry Brockhus praat met Mohamad, Aus, Lisa, Nicollas en Massimo

Harry is gespreksleider bij Dialoog in Actie. De stichting brengt Amsterdammers met een verschillende achtergrond met elkaar in gesprek. Hij woont in een huis van de Amsterdamse Coöperatieve Woonvereniging Samenwerking en is betrokken geweest bij het toelaten van 3 Syrische gezinnen tot de woningen van de Samenwerking. Hij is in 1952 geboren en heeft de oorlog dus niet zelf meegemaakt. Hij vindt het belangrijk om erover te praten. De herinneringen eraan zijn vreselijk. Nooit meer oorlog. Hij vindt het leuk om met kinderen te praten; daar leert hij van om met andere ogen naar de wereld te kijken. “Jullie moeten het gaan doen, mijn rol is uitgespeeld”.

Waarom bent u gespreksleider bij Dialoog in Actie?

Na de moord op Theo van Gogh in 2004 was er een angstige sfeer in de stad, er werden extreme meningen geuit, vooral tegen moslims. Als mensen met verschillende achtergronden en meningen met elkaar in contact komen en met elkaar praten, komt er meer begrip voor elkaar. Dat voorkomt geweld. Als je mensen kent, snap je ze beter en heb je er minder last van.

Wat doet de organisatie?

Mensen opzoeken in kerken, synagogen, cafés en mensen uit verschillende groepen met elkaar in gesprek brengen. Dat gebeurt door vrijwilligers. Er is een beetje subsidie. Als je mensen bijvoorbeeld bij de zwartepietdiscussie met elkaar laat praten, komen ze met eigen oplossingen. Daarmee is het probleem uit de wereld. Kinderen boeit die discussie niet; het is vooral een discussie van ouderen. Mensen denken dat ze iets afgepakt wordt. Praten helpt!

Waarom woont u in een aparte wijk (woning Samenwerking)?

Het is een wijkje in Amsterdam-Zuid. De Samenwerking heeft er ongeveer 900 woningen,

een aantal bedrijfsruimtes en een gebouw met 188 kleinere appartementen. Er zijn grote en kleine woningen. Harry heeft een redelijk grote woning. De woonvereniging, en dus haar leden, maakt eigen regels. *Wat vindt u van het Herinneringsmonument Samenwerking 1940-1945?* Het monument is te vinden aan de Gerard Terborgstraat 44-46 en bestaat uit 169 naamplaatjes van slachtoffers uit De Tweede Wereldoorlog, joden, onderduikers en verzetsstrijders. Zij waren allemaal mensen die in een huis van de Samenwerking woonden. Harry had liever struikelstenen gezien bij de plekken waar mensen woonden. Dan kan je meteen zien wie waar woonde. Hij heeft zelf uitgezocht wie er in zijn woning woonden. Dat waren 4 mensen die gedeporteerd zijn. Hij is bezig geld in te zamelen voor de struikelstenen. Het kan even duren voordat de struikelstenen gemaakt en geplaatst worden omdat er veel vraag naar is en er maar een man is die ze maakt en plaatst. Op de vraag van

Harry of de kinderen weten wat een struikelsteen is, antwoordt iedereen in koor: “Jawel, we hebben er een paar tijdens de buurtwandeling gezien”. *Hoe is het met de Syrische gezinnen in de woningen van de Samenwerking?*

Harry is er heel blij mee. Hij wilde samen met anderen iets voor vluchtelingen doen. Hij kende eigenlijk alleen de bewoners op zijn eigen trap en een paar winkeliers in de buurt. Voor een Syrische familie heeft hij veel gedaan en ook voor vrienden van de familie. Daardoor leerde hij hen goed kennen en ook weer andere mensen in de buurt. Hij voelt zich nu meer verbonden met de buurt.

Een leerling vertelt dat ze het heel prettig vindt op deze gemengde school met zoveel verschillende culturen en dat het heel goed gaat tussen de kinderen. Op de middelbare school is dat heel anders; die is veel witter en daar is discriminatie. Daar ziet ze wel tegenop.

Een leerling die het vluchtverhaal van de Syrische families kent, vertelt zijn eigen vluchtverhaal

vanuit Syrië naar Turkije via
Duitsland naar Nederland.
Samen met zijn dochter schrijft
Harry teksten; daar verdient hij
zijn geld mee. Daarnaast doet hij
heel veel vrijwilligerswerk zoals
hij verteld heeft.

Interview Hans (Hanna) Dresden op donderdag 22 maart 2018

Interviewers:

Imane stagiair Combiwel 20 jaar

Djefenely 12 jaar, groep 8

Lois 12 jaar, groep 8

Mirre 10 jaar, groep 7

Laila 11 jaar, groep 8

Vanessa begeleider meidenwerk
Combiwel

Wat heeft u meegemaakt?

Ik heet Hans, ben 78 jaar, ik ben geboren op 1 januari 1940.

Ik ben geboren in een joods gezin, aangepast aan de Nederlandse samenleving. Dus ik ben Nederlandse van joodse oorsprong.

Door de komst van Hitler werden we opeens als joodse mensen gezien.

Mijn ouders hebben voor mijn zusje en mij aparte onderduikadressen gevonden. Ik zat van 2,5 jaar (1943-1945) in een gezin met drie kinderen in Aerdenhout. Mijn zusje zat

ondergedoken in Haarlem. Ik had het erg fijn in het gezin want ik had goede pleegouders. Ik was drie jaar dus begreep niets van de oorlog.

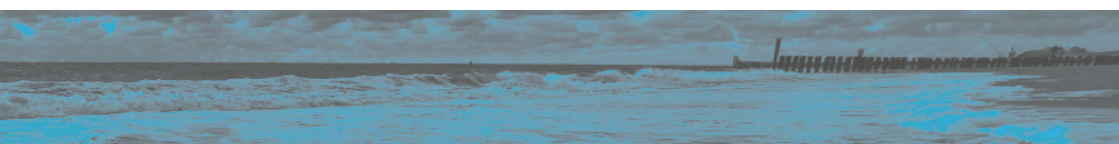
Mijn ouders zijn naar Westerbork getransporteerd. Mijn grootouders zijn vermoord maar mijn ouders hebben het overleefd. Dus na de oorlog waren wij weer bij elkaar als gezin.

Waar zat u ondergedoken tijdens de oorlog?

Ik zat in Aerdenhout, 2,5 jaar lang bij dezelfde familie. Dat is bijzonder, meestal moesten onderduikers vluchten en op verschillende adressen wonen. Dat kwam door verraad van mensen.

De meisjes overleefden de oorlog vaker dan jongens. Weten jullie hoe dat komt?

Jongens worden volgens de joodse rituelen besneden. Als deze jongens ziek waren en de dokter kwam, zag de dokter direct aan het besneden geslachtsdeel dat het een Joodse jongen was. Foute dokters verraadden de kinderen aan de Duitsers. Dus moest de jongen direct naar een

ander onderduikadres gebracht worden. Sommige dokters deden net of ze dit niet gezien hadden, dan kon de jongen blijven. In het straatje van mijn pleeggezin woonden ook mensen die lid waren van de NSB. Deze mensen werkten samen met de Duitsers. Mijn pleegvader vertelde hen dat ik wees was geworden door het bombardement op Rotterdam. Ik, een meisje met donkere krullen, viel op tussen de blonde kinderen. Dit verhaal had hij bedacht. Toch hebben deze NSB'ers mij niet verraden! Ik vertel dit verhaal vaak omdat niet álle NSB'ers slechte mensen waren.

Ben u teruggegaan naar uw onderduikadres?

Ja, ik ben na de oorlog heel vaak gaan logeren. Ik zag ze als mijn familie. Het zijn bijzondere mensen, want zonder hen had ik hier niet gezeten.

Luisterde uw pleeggezin naar radio Oranje?

Ik heb deze vraag nog nooit gesteld gekregen! Ik zou het niet weten. Ik zal dit vragen aan mijn pleegbroer die wat ouder is dan

ik. Misschien weet hij dat wel. Radio Oranje is een radiozender die vanuit Londen gedecodeerde boodschappen verzond. Mensen luisterden stiekem en hielden zo hoop omdat ze

informatie kregen over hoe de toestand was.

Kende u mensen die in het verzet zaten?

Ik zie mijn pleegouders als verzetshelden. Zij waren moedig om mij in huis te nemen met gevaar voor het hele gezin. Als de Duitsers erachter zouden komen, zou het hele gezin meegenomen

worden. Maar ook mijn eigen ouders zijn verzetshelden. Ze hebben ons aan mensen van het verzet meegegeven. Ze wisten niet of ze ons ooit terug zouden zien... mijn moeder vertelde dit verhaal later honderden keren aan mij! Zo gruwelijk was het voor haar.

Hoe werden uw ouders bevrijd?

Mijn ouders werden in Amsterdam opgepakt. Daarna naar Westerbork getransporteerd. Toen hebben ze heel veel geluk gehad, want ze werden niet naar een kamp gebracht. Mijn grootouders werden wel doorgestuurd. Dus die heb ik niet gekend. Ik ben blij dat ze mij wel hebben gekend, ik was hun eerste kleinkind.

Wat hield het verzet in die tijd in?

Er is op veel verschillende manieren verzet geweest. Heel veel jonge mensen zoals studenten regelden bijvoorbeeld onderduikadressen en brachten mensen daar naar toe. Er was ook gewapend verzet. Mensen die de gemeenteadministratie overvielen om etensbonnen te stelen. Of geld uit bankkluisen

te stelen om onderduikers te voeden of kranten uit te geven.

Wat herinnert u nog van de hongerwinter?

Ik herinner mij nog de geur van bloembollen, die zure geur. Van suikerbieten werd stroop gemaakt. Mijn pleegouders hebben mij zo goed verzorgd dat ik geen honger had. Zelfs van de bombardementen had ik geen last. Wij gingen dan knus tussen de banken zitten met een boek. Mijn pleegmoeder las ons voor om ons af te leiden.

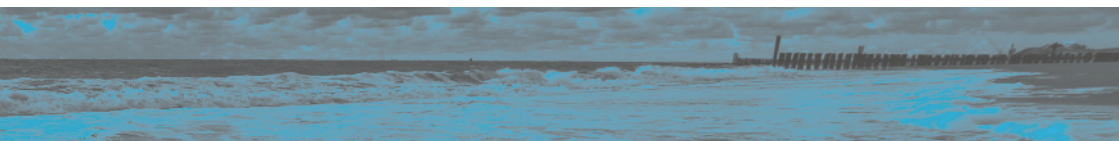
Wie is uw held(in)?

Angela Merkel, de president van Duitsland die haar nek durft uit te steken.

Wat heeft u geleerd van de oorlog?

De les die mijn ouders mij geleerd hebben; Verdriet en gemis niet te ontkennen maar om te zetten in kracht. Ik heb tot mijn 75e gewerkt met oorlogsslachtoffers. Ik wil geen slachtoffer zijn van de oorlog maar laat het wel een rode draad in mijn leven te zijn.

Hans is geridderd, zij heeft een onderscheiding van de koning gekregen in de vorm van een lintje. Een kroon op haar werk.

Buurtwandeling oorlogsverhalen Stadionbuurt

‘s Morgens nog regen maar ‘s middags breekt de zon door! We starten onze buurtwandeling door de Stadionbuurt.

Buurtbewoners Ar Nederhof, An Huitzing en Riet van Wees gaan vandaag vertellen over gebeurtenissen in en rond de Tweede Wereldoorlog in de Stadionbuurt.

De jongens en meiden van het jongerenwerk van Combiwel lopen vandaag mee.

We lopen richting Olympisch Stadion en stoppen bij het herdenkingsmonument Prometheus (de god van het vuur) waar jaarlijks op 4 mei de sportherdenking plaatsvindt. An Huitzing vertelt hier over de damesturnploeg die in 1928 goud haalden op de Olympische spelen. Dit was 12 jaar voor de oorlog uitbrak. Het was in die tijd heel bijzonder dat vrouwen mee mochten doen aan de Olympische spelen.

De 12 dames werden getraind door coach Gerrit Kleerekoper. Hij liet de dames zelfs buiten in de kou trainen. Dit leverde goud op! Koningin Wilhelmina heeft de medailles aan hen uitgereikt.

Maar toen kwam de oorlog en 4 van hen hebben het niet overleefd. Ze zijn omgekomen in concentratiekampen, net als hun coach Gerrit Kleerekoper en zijn vrouw.

We lopen over het vernieuwde Stadionplein naar de Jasonstraat, daar woonde vroeger Ben Okker. Hij hielp mensen om te overleven in de oorlog. Zijn verhalen hierover zijn terug te vinden op internet. Aan de overkant, in de Amazonenstraat nummer 56 woonde de heer Rob Zillesen. Hij was zo'n 6 jaar oud toen zijn vader werd doodgeschoten. Zijn vader was een van de 29 gevangenen die zijn doodgeschoten door de Duitsers op de Apollolaan. De Duitsers namen die dag wraak omdat het hoofd van de Duitse politie door het verzet was doodgeschoten. De heer Zillesen heeft hier veel verdriet van gehad. Hij verwerkt dit trauma door veel te praten.

Zo is hij gastspreker geworden op scholen. We stoppen bij de Argonautenstraat 12. Hier

vertelt Ar Nederhof over het project van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig. Hij brengt gedenktekens aan op het trottoir voor de huizen van mensen die door de nazi's verdreven, gedeporteerd, vermoord of tot zelfmoord gedreven zijn. Deze gedenktekens noemt de kunstenaar Stolpersteine (in het Nederlands struikelstenen). Een Stolperstein is een betonnen steen van 10 x 10 cm, met aan de bovenkant een messing plaatje waarin de naam en geboorte- en overlijdensdatum staat gestanst.

Als je kijkt naar de struikelsteen maak je vanzelf een buiging. Deze Duitse kunstenaar legt wekelijks zo'n 4 struikelstenen in Europa en dit gaat altijd gepaard met een ceremonie.

We vervolgen onze wandeling naar het Olympiaplein. Riet van Wees: "Als je joods was, kon je een brief ontvangen, waarin stond dat je je moest melden op het Olympiaplein. Je moest daar op de tram

stappen naar de Hollandse Schouwburg. Vandaar werden de joden vervoerd naar één van de concentratiekampen in Duitsland. Aan de overkant ligt de Gerrit van der Veenstraat. In de oorlog heette die straat de Euterpestraat en na de oorlog werd die de Gerrit van der Veenstraat genoemd. Gerrit van der Veen heeft samen met het verzet o.a. het bevolkingsregister

van Amsterdam overvallen. De Duitsers konden hierdoor niet meer opzoeken waar joodse mensen woonden. Op het Valerius- en het Olympiaplein liepen in die tijd veel Duitsers, ze marcheerden in grote groepen. Ze deden dat, zodat ze goed zichtbaar waren en dreigend overkwamen. Er was in die tijd zelfs een bunker op het Valeriusplein en op het Olympiaplein. Er was ook een gaarkeuken waar je een beetje waterige soep kon krijgen, er was immers bijna geen eten te vinden in de oorlog. De laatste stop is in de Herculesstraat; Het meisje op de foto die An laat zien is van Mirjam Kauffmann, zij was op de foto pas 5 jaar oud. Ze woonde in de Herculesstraat met haar vader Julius en moeder Eva. Haar ouders waren Duitse Joden die in 1933, toen Hitler aan de macht kwam in Duitsland, naar Nederland zijn gevlucht. Zij hoopten dat Hitler niet naar Nederland zou komen, maar zijn macht werd steeds groter en ook Nederland ontkwam daar niet aan. De foto is genomen ter herinnering aan Mirjam omdat

dit vijfjarige meisje niet meer bij haar ouders kon blijven. Ze moest noodgedwongen onderduiken op wel 7 verschillende adressen. Ze was 7 jaar toen de oorlog afgelopen was en de bevolking de bevrijding vierden. Maar voor Mirjam was het geen feest. Haar ouders hadden de oorlog niet overleefd en ze had helemaal geen familie meer. Ze had in haar jonge jaren in constante angst geleefd en dat liet zijn sporen achter. De vrouw die haar ouders had beloofd om voor Mirjam te zorgen, is na de oorlog gaan zoeken naar Mirjam. Uiteindelijk heeft ze Mirjam gevonden, op het laatste adres waar ze was ondergedoken. Zij is toen voor haar gaan zorgen maar met Mirjam ging het helemaal niet goed. Mirjam praatte met niemand behalve met haar pleegzusje Frederieke. Mirjam heeft in de rest van haar leven ook geen geluk gekend en is al overleden op 27-jarige leeftijd aan de ziekte kanker.

Verslag: Buurtwerker Stadion-Schinkel-Hoofddorppleinbuurt Combiwel H. Kruijt

Jan Schaaken in gesprek met Tiago, Lucca, Zafeer, Lavinia, Camilly (Ana Luiza is ziek): leerlingen uit groep 8 van meester Niek.

Verslag: Aly

We ontmoeten elkaar in de klas van meester Niek, op de bovenste etage van de Eloutschool. “Meester Jan” is al bekend op school, hij is leesbegeleider.

We praten met elkaar in het kantoortje naast de ingang van de school.

De kinderen stellen om de beurt hun vragen.

Heeft u ooit een concentratiekamp bezocht?

Nee, ik er wel veel over gehoord en gelezen. We spraken er thuis niet over. Het is er nooit van gekomen.

Hoe was de oorlog voor u?

Het was vooral spannend. En er was er bijna niets te eten. Soms was er niets. Bij de oorlog hoort heel erg een hongergevoel. Wij gingen naar de boeren buiten de stad. We ruilden bijvoorbeeld ons servies voor eten.

Wat deed uw vader in het verzet?

Hij verzorgde illegale blaadjes, krantjes waar de waarheid over de oorlog in stond. Dat mocht natuurlijk helemaal niet. De Duitsers vertelden liever hun eigen leugens.

Ging u naar school?

In het laatste jaar niet meer. Scholen gingen dicht, er was niets meer.

Zaten er joodse kinderen bij u in de klas?

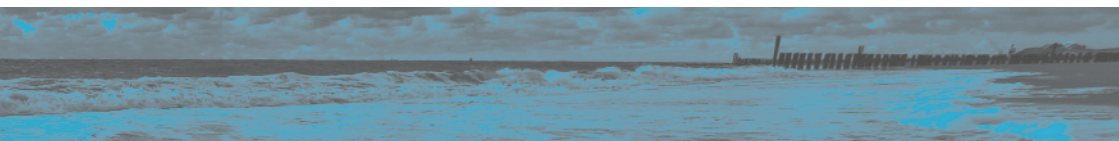
Nee, ik zat op een katholieke school. Daar zaten nooit joodse kinderen op.

Wisten de kinderen uit uw klas dat uw vader in het verzet zat?

Nee, 't was heel erg geheim. Iedereen had schuilnamen. Dan kon je elkaar niet verraden.

Waar verstopten jullie je?

Na een bericht over een huiszoeking, moesten we snel weg. Ik heb wel bij mensen op de

Minervalaan geslapen. Dat was héél spannend. Mijn vader en ik sliepen samen in één bed. Mijn moeder en zusje waren ergens anders. Waar, dat weet ik niet.

Toen mijn vader werd opgepakt. Mijn zus en ik lagen in bed; een soldaat tussen onze bedden in. We mochten er niet uit. Papa en mama zaten in de huiskamer.

De Duitsers zochten door ons hele huis. Maar ze vonden niets. Ze waren ook bij een oom. Gelukkig kwamen alle familieleden vrij.

En de mooiste dag?

De bevrijding.
De
Canadezen

Bent u ooit verraden?

Dat weten we niet. Mijn vader is wel opgepakt. Er was bij iemand een lijst gevonden, waarop zijn naam stond. Mijn moeder heeft veel gedaan om hem weer thuis te krijgen. Na een maand was hij weer vrij.

Kende u NSB'ers?

Nee, daarvoor was ik nog te jong.
Wat was de moeilijkste dag in de oorlog?

reden binnen over de Berlagebrug, met jeeps op weg naar de Dam. We kregen chocoladerepen, heel bijzonder, want die kende ik helemaal niet. Er waren overal bevrijdingsfeesten. De vlaggen werden uitgestoken. Die vlag had iedereen goed weten te verstoppen al die tijd. Meester Niek vraagt wat Meester Jan mee wil geven aan de

kinderen van nu? Koester dat je hier alles kunt zeggen wat je wilt. Dat je kan spelen zonder bang te hoeven zijn.

Kon je dan buitenspelen tijdens de oorlog?

Jazeker, maar wel vóór donker binnen. Alle gordijnen moesten potdicht. Dan konden overvliegende vliegtuigen niet zien dat hier een stad was.

Wie zorgde ervoor dat er toch eten kwam?

Na de bevrijding werd het aangevoerd vanuit bijvoorbeeld Zweden (meel om brood te bakken). Ook maakte ik de droppings van voedselpakketten mee. We gingen boven op het dak staan en zagen alles naar beneden vallen.

Het Rode Kruis zorgde voor de verdeling.

Hoe was het na de oorlog?

Thuis werd er niet over gesproken. Nooit.

Pas sinds vorig jaar praat ik er zelf over. Door de kinderen van de Olympiaschool. Die kwamen bij mij thuis en vroegen van alles. Daardoor kwamen herinneringen terug. Toen ben ik van alles gaan opzoeken. Bijvoorbeeld ook de

boekenkist met dubbele bodem. Daarin verstopte mijn vader de illegale blaadjes.

Haatte u de Duitsers?

Eerst wel. Natuurlijk. Maar nu is het anders. De jongeren van nu voerden geen oorlog. We moeten ook ophouden met haten.

Heeft u nare dingen overgehouden aan de oorlog?

Het zien van lege huizen. Dat doet me altijd weer terugdenken aan de verlaten huizen van de joodse bewoners.

Was er iets goed aan de oorlog?

Tolerantie en vrijheidsdrang; je had elkaar nodig.

Zou u ook in het verzet zijn gegaan?

Dat is een moeilijke vraag.

Ik weet het niet. Hebben wij genoeg gedaan? Dat is moeilijk

te beoordelen. Het was een heel moeilijke tijd. Er moet een drive zijn om ergens tegenin te gaan.

Die heeft gewoon niet iedereen.

Elk jaar brengt Jan een bloemetje op de hoek van de Spuistraat en Nieuwezijds Voorburgwal. Daar werd een verpleegster/koerierster opgepakt en doodgeschoten. Ook zij mag niet vergeten worden!

Roel Schoonveld praat met Erick, Raphaël, Ta'liyaah, Sagad, Nuria en Zoë

Roel is jarenlang rector geweest van Het Amsterdams Lyceum. Is officieel met pensioen, maar nog steeds bezig in het onderwijs. Hij is geboren in 1950 in Amsterdam. Hij vertelt dat hij de oorlog zelf niet heeft meegemaakt, maar wel veel verhalen kent.

Waarom bent u rector geworden?

Begin jaren tachtig ging het slecht met de school. De vorige rector ging met pensioen.

Schoonveld was op dat moment leraar Scheikunde. Collega's vroegen hem: "Wil jij er iets van maken?" Samen hebben ze toen ervoor gezorgd dat de school beter ging draaien.

Er zijn veel joodse mensen in de Tweede Wereldoorlog weggebracht.

Wat vindt u daarvan?

Hij is voor gelijkwaardigheid en tegen discriminatie. Voor de oorlog waren er Oost-

Europeanen in Nederland en veel in Duitsland vervolgd joden. Toen Nederland in 1940 door de Duitsers bezet werd, kwamen er steeds meer maatregelen tegen de joden: ster dragen, niet in winkels mogen komen, verplicht melden, van scholen af, alleen in bepaalde buurt mogen wonen en naar bepaalde school mogen. Ze moesten zich verzamelen bij de Hollandse Schouwburg en werden in goederentreinen naar kamp Westerbork vervoerd en vandaaruit verder naar vernietigingskampen in Duitsland en Polen.

"Vermoorden vreselijk, op basis van ras stompzinnig".

Rector Gunning van Het Amsterdams Lyceum hielp joodse mensen en verzetsmensen onderduiken. Hij weigerde mee te werken aan het verwijderen van joodse leerlingen en leraren van de school. Hij protesteerde en is ontslagen door de Duitsers en is gevangen gezet in kamp Amersfoort. Hij was heel moedig en heeft het heel moeilijk gehad. Intussen werd alles in zijn woning kort en klein geslagen. De school moest van

de Duitsers ontruimd worden, want er kwamen soldaten in. Iedere leerling moest met tafel en stoel naar een ander gebouw lopen 3 km verderop. Intussen werd de poort van het oude gebouw dichtgetimmerd en alles omheind met prikkeldraad. Het Amsterdams Lyceum was een fort geworden. Na de oorlog is Gunning weer rector geworden en zijn alle stoelen en banken met paard en wagen teruggebracht naar het lyceum. *Als u in die tijd rector was geweest, was u dan ook in opstand gekomen?*

“Ik weet het niet, zou zomaar kunnen. Moeilijk om dat te zeggen, ook afhankelijk van de situatie, bijvoorbeeld als je een gezin hebt. Hetzelfde geldt voor het laten onderduiken van mensen. Moeilijke afwegingen. Veel mensen deden dat niet. Het is niet duidelijk hoeveel mensen er in het verzet zaten. Veel mensen steunden de Duitsers. Niemand was te vertrouwen. Ook de buurman kon een verrader zijn”.

Wat heeft u als kind over de oorlog gehoord?

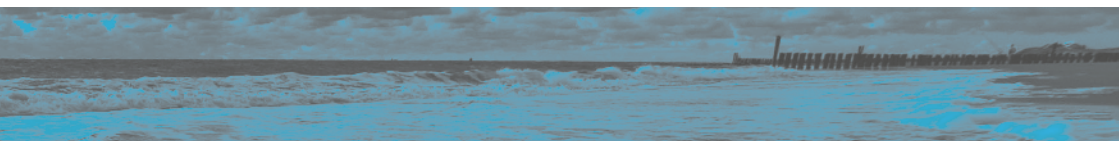
De oorlog was voorbij. Alles van de oorlog moest weg. Alles moest nieuw worden. Nederland was stuk en arm. Er waren veel mensen vermoord en er waren mensen die terugkwamen. Om er iets van te maken moest er heel hard gewerkt worden. Geld voor auto's of tv was er niet. Als iemand een tv had, gingen alle kinderen uit de buurt daar kijken. *Had u als kind een huisdier?* Pas veel later een hond toen ik 16 jaar was.

Hebben uw ouders onderduikers gehad?

Mijn ouders waren nog jong in de oorlog en zijn pas na de oorlog getrouwd. Grootouders hadden gedwongen een Duitse soldaat in huis. Ze woonden op het platteland in Groningen. Daar was genoeg te eten, maar vooral in de steden hadden mensen honger.

Hoe oud was u, toen u iets van de oorlog wist?

Ongeveer 6 jaar. Later veel erover gaan lezen. Je wordt er niet vrolijk van, maar leert ervan. Kijk naar andere delen van de wereld waar oorlogen zijn om het geloof, de economie. We moeten er alles

uit de Tweede Wereldoorlog?

Een van de joodse leerlingen die van school af moest, heeft de oorlog overleefd. Hij sprong uit de trein bij Westerbork toen die begon te rijden.

Een oud-leerling Wally (Walraven) van Hall financierde het

verzet door als bankier samen met zijn broer de grootste bankfraude in de Nederlandse geschiedenis te plegen. Hij wordt ook wel “de bankier van het verzet” genoemd. Over hem draait een film in de bioscoop met die titel. Een leraar die in het verzet zat, werd verraden en opgepakt. In het Huis van bewaring werd hij verhoord. Hij pleegde daar zelfmoord om te voorkomen dat hij zijn mond voorbij zou praten.

aan doen om dat uit te bannen.

Was uw opvoeding anders door de oorlog?

Het was de tijd van: “Niet lullen, maar poetsen”. Veel herdenkingen. Nooit meer oorlog. *Wat heeft u aan kinderen overgedragen?*

Heel sterk tegen discriminatie. Op Het Amsterdams Lyceum wordt elk jaar een herdenking georganiseerd. De koppeling van de gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog naar nu leeft erg op de school. Wat betekent dat voor het dagelijkse handelen? Niet stigmatiseren.

Wat is het leukste/bijzonderste verhaal dat u ooit gehoord heeft

Gesprek van Sabrine, Venice en Safae met Sebastiaan Capel (voorzitter bestuurs commissie Zuid) o.l.v. Vanessa en Imane.

Verslag: Aly

Het is maandag 26 maart.
We gaan met de trap naar de verdieping waar Sebastiaan werkt. Hij zit al op ons te wachten. En vraagt zich af: kennen jullie mijn werk? Weet je wat ik doe? Lijkt het je leuk? Nou, eigenlijk niet. Pas bij het doorknippen van lintjes gaan er ogen glanzen... oh ja, dat wil ik ook wel, ha ha!
Om de beurt stellen de kinderen een vraag. Ze vallen meteen met de deur in huis:
Hoe oud bent u?
42 jaar. Nee, ik ben niet

getrouwd. En heb geen kinderen.
Wat betekent Amsterdam voor u?
Ik ben er opgegroeid; het is mijn stad. Er zijn hier zoveel kansen; iedereen kan hier eigen keuzes maken, dat is vrijheid voor mij. Ik kan mijn eigen vrienden kiezen, waar ze ook wonen in de stad. Ook dat is vrijheid!

Wat doet u voor Amsterdam?
Ik werk voor stadsdeel Zuid als stadsdeelvoorzitter.. Ik help de stad leuker, beter en veiliger te maken, uitdagender ook.

U heeft een monument geopend van woningcoöperatie "Samenwerking", wilt u hier wat over vertellen? Samenwerking heeft rondom het Harmoniehof, de buurt waar ik zelf ook woon, veel huizen. Bewoners hier wilden een monument voor de mensen die hier woonden en in de oorlog zijn vermoord. Het stadsdeelbestuur heeft daar ja tegen gezegd en geholpen. Het monument staat op de hoek van de Gerard Terborgstraat, naast de fietsenwinkel: acht deurposten met naambordjes per adres, waarvan de bewoners zijn vermoord door de Duitsers. Dit monument brengt de herinnering

aan wat er in de oorlog gebeurde heel dichtbij, omdat het je eigen huis kan zijn.

Wat heeft het monument met het verzet te maken?

Niet alleen joodse mensen werden weggehaald en vermoord. Ook mensen die zich tegen de Duitsers verzetten werden opgepakt en weggevoerd. Ook die mensen worden met het monument herdacht.

Heeft u zelf familieleden, vrienden of kennissen die de oorlog hebben meegemaakt?

40 | Mijn opa zat ondergedoken in de Achterhoek, omdat hij niet voor de Duitsers wilde werken. Na de oorlog ging hij als vrijwilliger in het leger en werkte als tolk in Engeland. Daar heeft hij mijn oma ontmoet, die Schots is.

Wat vindt u ervan dat joden werden vervolgd tijdens de oorlog?

Afgrijpselijk. Het is letterlijk onvoorstelbaar dat mensen elkaar dit willen aandoen. Alleen vanwege een ander geloof, of huidskleur of waar je geboren bent...Morgen herdenken we de aanslag op het bevolkingsregister: de kaartenbak van de gemeente, waar alle

bewoners met naam, adres en geloof instaan. Die kaartenbak moest kapot, want de Duitsers konden veel te makkelijk alle joden in de stad vinden. Zou ik meegedaan hebben aan die overval; zou ik joden hebben helpen onderduiken? Zou ik de Duitsers hebben geholpen? Nu zeg ik: dat laatste natuurlijk niet! Maar als je zoals wij in Nederland al 75 jaar géén oorlog kennen, dan weet je dat eigenlijk niet. Wij hebben nooit voor die keuze gestaan, gelukkig!

Wat denkt u dat wij van de oorlog kunnen leren?

Je kunt leren wat er met je gebeuren kan, en met je familie en vrienden; en dat je moeilijke keuzes moet maken. Monumenten helpen ons herinneren; we willen niet dat er weer oorlog komt. Sebastiaan geeft ons een opgave mee: wat gaan we ervoor doen, om die vrijheid te behouden, te zorgen dat er geen oorlog meer komt. Dat kan volgens hem al met iets heel kleins zijn, bijvoorbeeld niet pesten, alleen omdat iemand er anders uitziet of andere meningen heeft. Dan komen de verhalen los, zoals van Mirjam

bij de
gemeente
komen
werken
en kwam
vervolgens
bij toeval in
de politiek
terecht.
Eerst in de

die vertelde over een vrouw die verliefd werd op een Duitse soldaat. Na de oorlog werd ze gestraft en werd haar hoofd kaal geschoren. En over dat zij, half joods, joden verstopte in haar huis. Heel spannend, vooral toen de Duitsers huiszoeking kwamen doen. En van een joodse vrouw, die om te overleven anderen verraadde. Toch is ze zelf uiteindelijk ook omgebracht. Echt erg! Nieuwe vragen borrelen op: hoe kwam u op het idee om dit werk te gaan doen?

En hoe oud was u?

Ik studeerde stadsgeografie, daar heb ik mijn passie voor de stad aan overgehouden. Ik mocht

gemeenteraad en toen D66 in 2014 de verkiezingen won, werd ik gekozen tot stadsdeelvoorzitter van Zuid. Ik had dit nooit van te voren bedacht. Het is op mijn pad gekomen. Zouden jullie dit ook willen doen? Nou.... nee, wij worden liever juf, of gaan werken in een taartenwinkel, of iets doen met sport. En Venice wil naar Amerika.

We eindigen het interview vóór de fotomuur in Sebastiaans kantoor, waarop zijn dagelijks werk zo mooi wordt verbeeld; nu komen er nog veel meer verhalen los. Zó mooi!!

Tineke Koning in gesprek met Miguel, Mohamed, Kiko, Nilaya, Iremnur

Tineke is deelnemer aan de schrijfgroep Zuid. Ze heeft een boekje geschreven: “De verloofde van mijn moeder”. In 1941 vertrok hij naar het oostfront om met de Duitsers tegen de Russen te vechten. Hij was lid van de NSB. Hij is in Rusland gesneuveld en niet teruggekomen.

- *Wanneer bent u geboren? Wat is uw beroep?*

Ik ben geboren in 1951. Van beroep ben ik arbeidspsycholoog, begeleiding van mensen die vastlopen in hun werk.

- *Wat weet u van de NSB?*

De NSB is opgericht in 1933 door Anton Mussert. Er was in die tijd veel armoede in Nederland. Er was grote werkeloosheid. De NSB leek op wat Hitler deed in Duitsland. Hitler liet de mensen werken in de oorlogsindustrie.

Hij presenteerde zichzelf als een krachtig leider. Veel mensen waren niet blij met de NSB in Nederland. Ze zagen de NSB'ers als een soort hulpjes van Hitler. De NSB organiseerde van alles. De leden liepen in zwarte uniformen door de stad. Ze zongen nationale liederen. Ze wilden ook sociaal zijn. Ze organiseerden sportkampen om stoer en sterk te worden. Ze aten met elkaar stampot-maaltijden. Ze wilden dat mensen meer voor elkaar zorgden. Ze noemden elkaar kameraad.

Miguel vertelt dat zijn oma in Augsburg is omgekomen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

- *Wat vindt u van de Tweede Wereldoorlog?*

Er zijn ongelooflijk veel slachtoffers gevallen. Joden stierven in concentratiekampen. Homoseksuelen, zigeuners, zwakzinnigen werden daar ook heen gestuurd. De meeste doden vielen aan het Oostfront tijdens de oorlog tussen Duitsland en Rusland. Veel landen in Europa waren bang voor het communisme. Vroeger waren de tsaren de baas in Rusland.

De communisten o.l.v. Marx en Lenin waren in opstand gekomen tegen de tsaren. Zij wilden dat arme mensen een beter leven zouden krijgen.

- Wat vond uw moeder ervan dat haar verloofde zo'n NSB uniform droeg?

Mijn moeder vond dat vreselijk, want ze werd met de nek aangekeken. Ze ging met een NSB'er. Zij woonde in Groningen. De meeste mensen wilden niets met haar te maken hebben. Er waren mensen, die straatstenen naar NSB'ers gooiden.

-Werd zij gevangen genomen?

Nee, maar na de oorlog zijn veel mensen in Amsterdam wel gevangen genomen en overal in het land. In Amsterdam zijn in totaal 140.000 NSB'ers opgepakt. Ze zijn gevangen genomen en vastgezet op het KNSM-eiland bij de Levantkade. Daar had je grote loods en. Er waren veel NSB'ers bij, die joden en verzetsmensen hadden verraden.

- Wat deden de mensen als zij die NSB'ers zagen?

Mensen waren boos over wat er was gebeurd in de oorlog. Vrouwen, die met Duitsers waren

omgegaan werden uitgescholden.

De haat tegen NSB'ers nam enorme vormen aan.

- Waarom heeft u over de verloofde van uw moeder een boekje geschreven?

Ik hou van schrijven en ik wou er meer over weten. Ik heb uitgezocht of er meer over hem bekend was. Ik heb er stukjes over geschreven. In mijn schrijfgroep hebben we die gelezen en erover gepraat. Het buurtproject vind ik ook bijzonder. Ik wil er aan meedoen. Vorig jaar heb ik er ook aan meegedaan door verslagen te maken van gesprekken.

Tot slot doen we een poging om te praten over verzet. Wanneer kom jij in verzet? Het gesprek gaat vooral over waar je allemaal geen zin in hebt. De kinderen praten niet over hoe het zou zijn in de oorlog om in verzet te komen. Het gesprek verliep met interesse. Tineke heeft voor ieder een tekst over de NSB, zodat de informatie nog eens nagelezen kan worden en een exemplaar van haar publicatie over de verloofde van haar moeder, die lid was van de NSB

Colofon

Verslag van de buurtwandelingen met groep 8 van meester Niek Peereboom en met groep 7/8 van meester Thomas Schuurman van de Eloutschool. Tekst: Aly Cnossen.

Gesprek Emy Roel met Nizar, Shanna, Omar, J-len. Tekst: Riet van Wees/schrijfgroep Zuid.

Gesprek Sebastiaan Capel, voorzitter bestuurscommissie Zuid met Sabrine, Safae, Venice. o.l.v. Vanessa en Imane. Tekst: Aly Cnossen.

Gesprek Tineke Koning met Miquel, Mohamed, Kiko, Nilaya, Iremnur. Tekst: Riet van Wees/schrijfgroep Zuid.

Gesprek An Huitzing met Sarah, Koos, Omer. Tekst: Tineke Koning/schrijfgroep Zuid.

Gesprek Roel Schoonveld met Erick, Rafael, Sagad, Ta'liyaah, Nuria, Zoe. Tekst: Annel van Houts.

Gesprek Jan Schaaken met Tiago, Zafeer, Lavinia, Camilly, Ana Luiza. Tekst: Aly Cnossen.

Gesprek Annie Licht met Sabrina, Soulaïman, Safae. Tekst: Riet van Wees/schrijfgroep Zuid.

Gesprek Celine Hasselaar met Daniel, Janelle, Nourdin, Imane, Nuran. Tekst: Riet van Wees/schrijfgroep Zuid.

Gesprek Harrie Brockhus van Dialoog in Actie met Mohamad, Aus, Lisa, Nicollas, Massimo. Tekst: Annel van Houts.

Gesprek B. Zijp met Xuxu, Noortje, Naoufal (Ryan was ziek). Tekst: Riet van Wees/schrijfgroep Zuid.

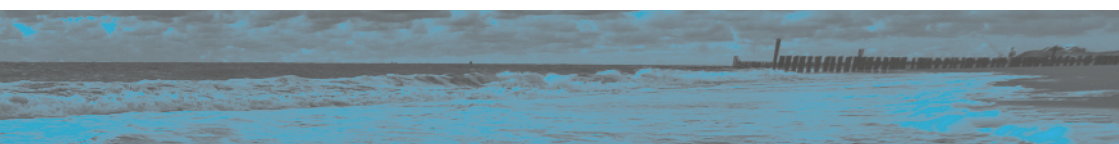
Verslag van de 3e buurtwandeling met de jongeren van het tienerwerk/meidengroep "Meiden maken mode" van Combiwel in de Stadionbuurt. Tekst: Henriette Kruyt/buurtwerk Combiwel

Gesprek Hans Dresden met Djefenely, Laila, Lois, Mirre. o.l.v. Vanessa en Imane. Tekst: Linda Corlu, Cordaan ontmoetingsruimte OK.

Gesprek Channah Nihom met Hamzah, Osiris, Lasse, Gevainly, Elisa. Tekst: Riet van Wees/schrijfgroep Zuid.

Tekst over Ben Okker /zie www.geheugenvanplanzuid.nl – Anno Toen no.10 in context geplaatst door Riet van Wees/schrijfgroep Zuid

Veel dank aan de volgende medewerkers en buurtorganisaties: Eloutschool en hun docenten Niek Peereboom en Thomas Schuurman; tienerwerk/meidengroep Combiwel, Vanessa Hoogendorp, Imane Bachiri, ook dank aan snackbar Coja/ Marathonweg; Buurtwerk-Combiwel, Henriette Kruyt; Schrijfgroep Zuid i.s.m. Annel van Houts

en Aly Cnossen; Linda Corlu Kuipers, Cordaan ontmoetingsruimte OK; Stuurgroep OK; Eigen Haard; Stadsdorp Olympia; Huis van de Wijk Olympus; Odensehuis; Bestuurscommissie Zuid; Willem de Zwijgerkerk; buurtbewoners die meegegaan zijn tijdens de wandelingen; iedere buurtbewoner die heeft geholpen bij het verzamelen van info/bijdragen/publicaties; 4/5 mei comité, herdenking Amstelveenseweg; Mediacollege voor de productie van het boekje met de vrijheidsverhalen, studenten en stagiaires o.l.v. hun docent André Weel; Fotografen: Marleen Hoogkamp, Niek Peerenboom, Thomas Schuurman, Annel van Houts, Aly Cnossen, Vanessa Hogendorp, Imane Bachiri .

Redactie: Riet van Wees, Ar Nederhof, Linda Corlu-Kuipers, Vanessa Hogendorp, Henriette Kruyt.

Amsterdam, Stadionbuurt april/mei 2018

